

Homo Ludens – en truet art?

Av Rolf P. Ingvaldsen, professor, Høgskolen i Nord-Trøndelag

Det som kjennetegner mennesket er vår tilbøyelighet til lek. Dette er et så framtrødende trekk ved mennesket at Huzinga i 1890 foreslo at vi som art burde kalles Homo Ludens – det leikende menneske. Leiken kjennetegnes i følge Huzinga ved at den er seg selv nok, den er i øyeblikket, den er indre motivert. Leiken har i seg selv ingen hensikt ut over øyeblikket, selv om den kan ha konsekvenser og effekter for seinere atferd.

Det er mange forskere i psykologiens historie som har vist til leiken som grunnleggende aktivitet for læring og utvikling. Ikke minst var det Gestaltpsykologenes studier som i sin tid satte fokus på leiken som et viktig erfaringsmessig grunnlag for problemløsning, dvs. intelligent atferd.

Psykologen Piaget, mener at det er gjennom leiken vi kroppsliggjør (assimilerer) våre erfaringer. Derfor får leiken også ofte et preg av gjentakelse, vi må gjenta erfaringer i lek for å ”riste” dem på plass i vårt eget system slik at vi kan oppdage strukturer i tilværelsen og integrere disse erfaringene i vårt kognitive system

Leiken kjennetegnes også, som psykologen Gibson påpeker, av at barna ser både åpenbare og mer overraskende muligheter for aktiviteter (affordances); både treet og bokhylla inviterer barnet til å klatre; både den islagte bakken og trappegelendret inviterer til å rutsje osv. Dermed er leiken i sin natur utforskende, kreativ og grensesprengende.

Det var disse egenskapene ved leiken og det leikende mennesket filosofen Arne Næss mente vi måtte ta vare på - uavhengig av alder.

Per Olav Tiller pekte tidlig på at leiken har sine forutsetninger både i en leikekultur og et leikemiljø. Gjennom leikekulturen blir leikekompetanse overført fra en generasjon med barn til neste gjennom at de eldre lærer de yngre sine leiker og påfunn. Denne kulturen har imidlertid skrantet de siste 10-årene gjennom foreldrenes travelhet og moderne organiseringen av barns fritid innen SFO, idrett, kulturskoler, ballett timer og det som verre er.

De organiserte og voksenstyrte aktivitetene som preger hverdagen til

mange barn, er ofte basert på ytre motivasjon (premier, reiser etc.). Dette kan lett få negative konsekvenser for barnas motivasjon for å forsette med de aktivitetene som foreldrene har funnet passende for dem.

To eksempler: Yngve Ommundsen har kartlagt og vist hvordan barneidrettens organisering både er et hinder for rekruttering til eliteidrett og reduserer barnas fysiske aktivitet. Flere forskere som har evaluert den såkalte Susuki-metoden for å lære barn å spille fiolin i ung alder, hevder at hovedeffekten av metoden trolig er en økning av andelen "fiolinhatere" i befolkningen. Her bekreftes det gamle ordtaket om at "til en god borgerlig oppdragelse hører det med (mot sin vilje) å lære å spille piano dårlig".

Utallige saker i kommunene handler om at folk pålegges å rydde opp i rotet de har slengt rundt omkring. Samtidig har et stort antall "riktige" leikeplasser, dandert med ett sett "riktige" og til dels kostbare leikapparater, blitt anlagt. Dette blir et paradoks når Asbjørn Flemmen gjennom flere forsøk har vist at barn foretrekker friområder preget av rot og kaos, framfor tilrettelagte og ryddige leikeplasser. Poenget er at rot og rammel inviterer til kreativitet og aktivitet, mens ferdig organiserte leikeplasser for kreative barn ofte bare inviterer til hærverk.

Hvorfor ble det slik? Det blir her litt for lett å si at årsaken til at vi nå er i ferd med å utrydde arten Homo Ludens ved å ta barndommen og den frie leiken fra barna, skyldes vår tilpasning til forbrukersamfunnet. Bak denne omleggingen av barnas barndom står sterke krefter. Ikke minst har OECD målrettet og over lang tid presset utviklingen i retning av den

effektive skolen, og dermed også den effektive og organiserte barndommen.

I Norge bæres disse ideene til torgs av NHO og politikere som Ina Marie Eriksen Søreide (H) og Siv Jensen (Frp). Men også de fleste andre skolepolitikere ser ut til å være sterkt påvirket av ideen om den effektive skolen. Resultatet av dette er at gapet mellom skolepolitikere på den ene siden og forskere og lærere på den andre i synet på hvordan barns lærings- og oppvekstmiljø skal legges til rette, neppe noen gang har vært større.

Hvor går veien? For å kunne gjennomføre og rettferdiggjøre dagens skolepolitikk, virker det som at de ansvarlige politikerne over tid har unngått å skaffe seg kunnskaper om barns læring og utvikling. Det er dermed utvilsomt behov for et kunnskapsløft for dagens skolepolitikere, slik at de i det minste blir eksponert for litt av både erfarne læreres kunnskaper og forskning gjort på området de siste 150 årene.

Skolepolitikere må forstå at en må ta vare på Homo Ludens og at leiken i barna hverdag hverken kan eller bør erstattes av mer disiplin, lengre skoledager eller leksehjelp. Problemet er bl.a. at dersom dagens barn i enda større grad skal eksponeres for en effektiv skole og oppvekst, er det å frykte at prisen blir mer ADHD, mer depresjon og flere selvmord blant morgendagens barn og ungdom.

Denne kronikken sto på trykk i Namdalsavisa, 21 september 2009.

Forskningsdagene